

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 61 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» щодо порядку виплати сум пенсії, що залишилися недоодержаними у зв'язку зі смертю пенсіонера»

1. Обґрунтування необхідності прийняття законопроекту

Стаття 61 Закону України № 2262-XII встановлює спеціальний порядок виплати сум пенсії, що залишилися недоодержаними у зв'язку зі смертю пенсіонера. Чинна редакція цієї статті містить формулювання, за яким зазначені суми «не включаються до складу спадщини», однак не визначає правового режиму цих сум у випадку, коли протягом встановленого строку жоден із членів сім'ї пенсіонера за їх виплатою не звернувся. Відсутність прямої відповіді на це питання в тексті статті 61 створює невизначеність і суперечить логіці, послідовно застосовуваний в аналогічній за предметом регулювання статті 52 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV, яка поширюється на пенсіонерів, які отримують пенсію на загальних підставах.

Стаття 52 Закону № 1058-IV прямо передбачає: суми пенсії, що залишилися недоодержаними у зв'язку зі смертю пенсіонера, виплачуються членам його сім'ї, які проживали з ним на день смерті (у тому числі непрацездатним членам сім'ї, які перебували на утриманні, незалежно від спільного проживання); члени сім'ї мають звернутися за виплатою протягом шести місяців з дня відкриття спадщини; а в разі відсутності таких членів сім'ї або незвернення ними у встановлений строк — відповідна сума входить до складу спадщини. Ця конструкція неодноразово застосовувалася і тлумачилася Верховним Судом, зокрема в постанові Касаційного цивільного суду від 22 лютого 2024 року у справі № 461/5878/22, де прямо зазначено, що положення статті 52 Закону № 1058-IV та статті 61 Закону № 2262-XII узгоджуються між собою та зі статтею 1227 Цивільного кодексу України, яка встановлює загальне правило: соціальні виплати, що належали спадкодавцеві, але не були ним одержані за життя, передаються членам його сім'ї, а в разі їх відсутності — входять до складу спадщини.

Водночас у чинній редакції статті 61 Закону № 2262-XII це загальне правило прямо не відтворено, а вжите на початку статті формулювання «не включаються до складу спадщини» без подальшого уточнення може тлумачитися як таке, що виключає перехід відповідних сум у спадщину за будь-яких обставин, — це не узгоджується ні зі статтею 1227 Цивільного кодексу України, ні з підходом, застосовуваним до пенсіонерів за Законом № 1058-IV, і ставить членів сім'ї та спадкоємців військових пенсіонерів у становище, гірше порівняно з членами сім'ї та спадкоємцями цивільних пенсіонерів, без об'єктивного та розумного обґрунтування такої відмінності.

2. Мета законопроекту

Метою законопроекту є викладення статті 61 Закону № 2262-XII у редакції, яка відтворює вже усталену в законодавстві та підтверджену практикою Верховного Суду конструкцію статті 52 Закону № 1058-IV, — з метою усунення невизначеності щодо правового режиму сум пенсії, за якими не звернулися члени сім'ї пенсіонера у встановлений строк, та забезпечення однакового підходу до членів сім'ї та спадкоємців пенсіонерів незалежно від підстави призначення пенсії.

3. Суть законопроекту

Законопроектом пропонується викласти статтю 61 Закону № 2262-XII у новій редакції, яка: зберігає коло осіб, які мають право на отримання недоодержаної суми пенсії в позасудовому (спрощеному) порядку, — членів сім'ї, які проживали з пенсіонером на день його смерті, у тому числі непрацездатних членів сім'ї, які перебували на його утриманні, незалежно від спільного проживання; зберігає встановлений чинною редакцією шестимісячний строк звернення за виплатою та порядок поділу суми між кількома членами сім'ї порівну; прямо визначає, що в разі відсутності таких членів сім'ї або незвернення ними за виплатою у встановлений строк відповідна сума пенсії входить до складу спадщини і надалі спадкується на загальних підставах цивільного законодавства; зберігає без змін по суті положення про допомогу на поховання.

Запропонована редакція не звужує коло осіб, які мають право на отримання відповідних сум, а розширює його порівняно з чинною редакцією: чинна норма прямо згадує лише членів сім'ї, які забезпечуються пенсією у разі втрати годувальника (а також окремо — батьків і дружину/чоловіка, які проживали разом із пенсіонером), тоді як запропонована редакція охоплює всіх членів сім'ї, які проживали з пенсіонером на день смерті, а також непрацездатних членів сім'ї на утриманні незалежно від спільного проживання, — за зразком уже чинної статті 52 Закону № 1058-IV.

При цьому законопроект не підміняє положення цивільного законодавства про спадкування та не встановлює окремого порядку прийняття спадщини, визначення спадкових часток або оформлення спадкових прав. Стаття 61 Закону № 2262-XII визначає спеціальний порядок одержання недоодержаної пенсії членами сім'ї протягом шестимісячного строку, а після його спливу за відсутності звернення таких осіб — правовий наслідок у вигляді входження відповідної грошової суми до складу спадщини. Таким чином, успадковується не право на пенсію як особисте право, а конкретна майнова вимога щодо суми пенсії, яка належала спадкодавцеві та не була ним одержана за життя.

4. Нормативно-правова база

Правовою основою законопроекту є Конституція України, Закон України № 2262-XII, зокрема стаття 61, Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» №1058-IV, зокрема стаття 52, Цивільний кодекс України, зокрема стаття 1227.

Законопроект враховує правові висновки Верховного Суду, зокрема постанови від 30 січня 2024 року у справі № 420/8604/21 та від 22 лютого 2024 року у справі № 461/5878/22, в яких визнано право спадкоємця на отримання сум пенсії, недоодержаних пенсіонером за життя, незалежно від того, чи відкрито (чи завершено) виконавче провадження за відповідним рішенням, та підтверджено узгодженість підходів статей 52 Закону № 1058-IV і 61 Закону № 2262-XII.

5. Правова та бюджетна межа

Законопроект не встановлює нових видів пенсійних виплат і не збільшує розмір сум, що підлягають виплаті. Він визначає подальший правовий режим сум, які вже належали пенсіонерові за життя, у випадку, якщо ними в установленний строк не скористалися члени його сім'ї, — приводячи цей режим у відповідність із уже чинним для цивільних пенсіонерів регулюванням та практикою Верховного Суду.

6. Фінансово-економічне обґрунтування

Законопроект не встановлює нового виду пенсійної виплати, не змінює розмір пенсії, призначеної відповідно до Закону № 2262-XII, і не покладає на Державний бюджет України чи бюджет Пенсійного фонду України жодних зобов'язань, яких не існувало б і без його прийняття. Суми, правовий режим яких уточнюється законопроектом, — це суми, що вже належали пенсіонерові за життя і залишилися недоодержаними; законопроект лише визначає подальшу долю цих сум (виплату членам сім'ї в позасудовому порядку або перехід до складу спадщини), не змінюючи їхнього розміру і не створюючи нової видаткової потреби.

У зв'язку з цим прийняття законопроекту не потребує додаткових видатків з Державного бюджету України та не має негативного впливу на показники Державного бюджету України, а отже не потребує погодження з Кабінетом Міністрів України в порядку, встановленому статтею 27 Бюджетного кодексу України.

Окреме значення для запропонованого врегулювання має пункт 16 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», відповідно до якого до приведення законодавства України у відповідність із цим Законом закони України та інші нормативно-правові акти застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону. З огляду на положення статті 52 цього Закону запропонована редакція статті 61 Закону № 2262-XII спрямована на усунення нормативної асиметрії у правовому режимі недоодержаних пенсійних сум та забезпечення правової визначеності.

7. Прогноз соціально-економічних наслідків

Прийняття законопроекту усуне правову невизначеність у застосуванні статті 61 Закону № 2262-ХІІ, забезпечить рівний підхід до членів сім'ї та спадкоємців пенсіонерів незалежно від підстави призначення пенсії та приведе національне регулювання у відповідність із уже сформованою судовою практикою.

Народний депутат України

Кожем'якін А.А.

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Кожем'якін Андрій Анатолійович
Сертифікат: 3FAA9288358EC003040000003EAE2800BB87DB00
Дійсний до: 14.11.2026 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
168д9/1-2026/222352 від 21.09.2026

2345691